

ARTIKKELI

Pappissäädyn haudat Pohjois-Pohjanmaan kirkkojen lattioiden alla - Tapaustutkimuksia 1300–1700-luvuilta

Sanna Lipkin
Oulun yliopisto

Tiina Väre
Oulun yliopisto

Titta Kallio-Seppä
Oulun yliopisto

Abstrakti

Aina 1800-luvun alkupuolelle saakka Suomessa oli tapana haudata yhteisöjen korkeimmassa asemassa olevat henkilöt kirkkojen lattioiden alle. Eri puolilla Suomea, erityisesti Pohjois-Suomessa, näitä kirkkohautauksia on säilynyt erinomaisessa kunnossa, mikä on mahdollistanut niiden tarkan analysoinnin. Tässä artikkelissa perehdymme pappien ja heidän perheidensä hautauksiin 1300–1700-luvuilta. Pohdimme papillisiin kirkkohautauksiin liittyviä perinteitä erityisesti pappien aseman näkökulmasta sekä miten pappien asema näkyi heidän perheenjäsentensä hautauksissa. Varhaisimmat pappeihin yhdistettävät hautaukset on löydetty Keminmaan Valmarinniementä. Nämä nuoret aikuiset on haudattu Kristus-aiheiset sormukset käsissään. Kuuluisin suomalainen kirkkohautaus kuuluu Kemin kirkkoherralle Nikolaus Rungiukselle (noin 1560–1629), jonka muumioituneet jäämökset ovat nähtävillä Keminmaan keskiaikaisessa kirkossa. Hänen hauta-asuaan, elintapojaan ja ruokavaliotaan koskevat tutkimustulokset osoittavat, että hän eli yltäkyläistä elämää, jota ei suinkaan haluttu peitellä hautajaisten aikana. Myös pappien lapset saivat isänsä aseman mukaisen hautauksen. Tämän voimme todeta Haukiputaan kirkon alle haudattujen kappalainen Frosteruksen lasten hautojen perusteella. Haudattujen yhteiskunnallisen statuksen lisäksi kirkkohautojen tarkastelu avaa mahdollisuuden ymmärtää myös niitä uskonnollisia lähtökohtia, joiden perusteella vainajat ja arkut valmistettiin hautaamista ja ylösnousemusta varten.

Kirkkohautaamisperinne tutkimuskohteena

Ainakin 1200-luvulta lähtien Suomessa oli tapana haudata yhteisöjen korkeimmassa asemassa olevat varakkaat henkilöt kirkkojen lattioiden alle (Kirko-laki ja ordningi 1986 [1686]; Rinne 1941, 53–54; Paavola 1998, 36). Traditio loppui pikkuhiljaa 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa sitä mukaan kuin yksittäiset seurakunnat luopuivat siitä. Lopullinen keisarillinen kirkkoihin hautaamiskielto tuli 1822 (Samling af placater IV 1826, 70–71). Sopiva ilmasto kylmine talvineen on mahdollistanut monien kirkkohautausten erinomaisen säilymisen eri puolilla Suomea, mutta erityisesti Pohjois-Suomessa. Tutkimustemme mukaan vainajat, jotka on haudattu talvikuukausina, myöhään syksyllä (loka-marraskuut) tai kevättalvella (maalis-huhtikuut, poikkeuksellisesti myös toukokuu), ovat joko muumioituneet täydellisesti tai osittain. Vaikka vainaja ei olisikaan muumioitunut, näissä haudaustissa saattaa siitä huolimatta olla täydellisesti säilyneitä tekstiileitä ja arkkuja. Näin on laita erityisesti niiden haudausten kohdalla, joita ei ole koskaan peitetty hiekalla. (Lipkin et al. 2019a.) Erinomainen säilyneisyys on mahdollistanut näiden haudausten tarkan analysoinnin niin valokuvaten, mikroskopiaa kuin tietokonetomografiaa hyödyntäen (esimerkiksi Väre 2017; Lipkin et al. 2019b). Näitä menetelmiä on hyödynnetty Oulun yliopiston kahdessa historiallisen ajan haudaustia tutkivassa projektissa. Akatemiaturkija Sanna Lipkinin projekti ”Uusia näkökulmia lapsuuteen Suomessa (1600–1900): hauta-asu lapsen aseman määrittelijänä” tutkii erityisesti lasten hautoja ja hauta-asuja sosialisatio-, tunne- ja performanssiteorioiden näkökulmista. Titta Kallio-Sepän johtama ”Kirkko, tila ja muisti” -hanke taas tarkastelee keski- ja uuden ajan pohjoissuomalaisia kirkkoja ja haudaustia menneisyyden maailmankuvan ilmentyminä sekä yhteisöllisen materiaalisuuden kulttuurin muistitiedon säilöjinä. Molemmat hankkeet hyödyntävät laajasti monitieteellisiä menetelmiä liikkuen arkeologian, historian, antropologian, lääketieteen ja luonnontieteiden yhteisillä poluilla. Tutkimusprojekteissa on tutkittu vainajia ja hauta-asuja yhteensä yhdestätoista arkeologisesta materiaalikokonaisuudesta (Hailuoto, Haukipudas, Iin Hamina, Kempele, Keminmaa Valmarinniemi, Keminmaan Pyhän

Mikaelin kirkko, Oulu ja Tornio Pohjanlahden rannalla sekä Köyliö ja Rauma Varsinais-Suomessa), joiden yhteenlaskettu hautojen määrä on yli 700.

Tutkimusprojekteissamme olemme ottaneet periaatteen, että tavoitteenamme ei ole ensisijaisesti identifioida haudattuja henkilöitä. Olemme kuitenkin yleisesti ottaen kiinnostuneita haudattujen sosiaalisista identiteeteistä ja yksi lähtökohtamme on paneutua erityisesti lapsiin ja lasten asemaan. Sosiaalisella identiteetillä tarkoitamme tässä yhteydessä ihmisen käsitystä itsestään osana ryhmää tai ryhmiä, jotka vaihtelevat muun muassa iän, sukupuolen, etnisyyden, ammatin, sosiaalisen aseman tai muun ihmisen ryhmään kuuluvuutta tukevan määritteen mukaisesti (Meskell & Preucel 2007). Ruotsissa haudatun sosiaalinen asema (status) oli tärkeä keskiajalta uudelle ajalle saakka, mutta uskonpuhdistuksen myötä hautauksista tuli yksilöllisempiä (Jonsson 2009, 195-198). Voimme todeta, että tutkimusten myötä olemme väistämättä saaneet selville joidenkin haudattujen henkilöllisyyden ja nimet kun ne ovat olleet kirjoitettuna arkkuun tai olemme pystyneet pohtimaan haudattujen sukulaisuussuhteita muiden seikkojen perusteella. Esimerkiksi useat pappien lasten arkut ovat nykypäivänä hiekkään hautaamattomina näkyvillä kirkkojen lattioiden alle kurkistettaessa. Tämä johtuu siitä, että papit ja erityisesti heidän lapsensa olivat useissa kirkoissa viimeisiä kirkon lattian alle leposijaansa laskettuja vainajia. Tässä artikkelissa perehdymme tapausesimerkein 1300-1700-luvuilla kuolleiden pohjoispohjanmaalaisten pappien ja heidän perheidensä hautauksiin ja niiden materiaaliseen kulttuuriin pappissäädyn sosiaalisen aseman ilmaisijoina. Hautojen arkut, niihin laitettut vaatteet, tekstiilit ja esineet mukailevat niitä traditioita, jotka ovat olleet tärkeitä niin haudatuille itselleen kuin hautaavalle yhteisölle. Hautojen materiaalinen kulttuuri on monimuotoinen, sosiaalisesta kanssakäymisestä syntynyt ja muodostaa kokonaisuuden, jonka avulla voimme ymmärtää tekojen tarkoituksenmukaisuutta, symboliikkaa, hautaamisrituaalin merkitystä sekä hautaajien kokemuksia ja tunteita, jotka ovat syntyneet rituaalien seurauksena (Ekengren 2013; Kus 2013).

Kemiläisten pappien asema hautalöytöjen perusteella

Valmarinniemen ”papin haudat”

Mahdollisesti varhaisimmat, 1300-luvun loppuun tai 1400-luvun alkuun ajoittuvat pappien haudoiksi tulkitut haudat on löydetty Pohjois-Suomesta Valmarinniemestä, nykyiseltä Keminmaalta (Koivunen 1997, 46). Näistä kahdesta haudasta on löytynyt kullattua hopeaa olevat (Paavola et al. 2012, 49–50) niin sanotut Kristus-sormukset, joissa on Kristuksen kuva (Immonen 2009, 133–134). Ne olivat 1300-luvun lopulta 1500-luvulle yleisiä kaikkialla Pohjoismaissa. Vaikka sormusten alkuperää ei ole voitu määrittellä tai käyttäjiä identifioida varmasti, Suomessa monet näistä Veronica-kulttiin liittyvistä sormuksista on löydetty vanhojen katolisten pyhäkköjen tai kirkkojen paikoilta tai paikoista, joihin liitetään katolista kirkollista perinnettä (Immonen 2004, 114). Valmarinniemen Kristus-sormukset ovat maamme ainoat keskiaikaisen kirkon haudoista löydetyt sormukset (Paavola et al. 2012, 46). Molemmat sormukset löytyivät vainajien sormista, toinen oikeasta (Hauta 59, KM39304:1509, Kuva 1) ja toinen vasemmasta kädestä (Hauta 77, KM39304:1526), ja sormusten suuri halkaisija viittaa siihen, että ne on ensisijaisesti valmistettu miehen sormessa pidettäväksi (n. 1,8–2,1 cm) tai niitä on pidetty hansikkaan päällä. Janne Ikäheimon tulkinnan mukaan hautaan 59 oli haudattu kirkollisessa virassa toiminut vainaja vuonna 1431 tai hieman sitä aiemmin palaneeseen puukirkkoon. Tästä kertoo vainajan orientaatio ja sijainti kirkon kuorin alla lähellä itäpäädyyn pääalttaria, joka oli kaikkein pyhimpänä yleinen papiston hautojen paikka. (Knuutila 2009, 154; Ikäheimo 2013.) Ilmeisesti kirkon eri käyttövaiheen aikana kirkon länsipäätyyn haudatulla Haudan 77 vainajalla on osteologisesti määriteltynä naisellisia piirteitä, mutta jäännökset ovat voineet kuulua myös miehelle. Vainajien hautapaikka suhteessa kirkkoon, sormusten erilaisuus ja niiden löytyminen eri käsistä viittaa siihen, että heidän ammatillinen tai uskonnollinen identiteettinsä ei välttämättä ole ollut sama. Siitä huolimatta heillä on sormusten lisäksi yksi yhteinen piirre: molemmat vainajat ovat olleet kuollessaan nuoria aikuisia, noin 20–25-vuotiaita. (Paavola et al. 2012, 54; Koponen & Peltari 2016, Liite 1, Valmarinniemen (VN-81) ruumishautojen analyysi

/ Heli Maijanen; Koponen & Peltari 2017, 71). Vaikka emme pysty varmasti toteamaan molempien hautojen kuuluneen papeille, sormusten esiintyminen haudoissa ilmentää haudattujen uskonnollista vakaumusta ja nuoresta iästä huolimatta korkeaa yhteiskunnallista asemaa.

Kuva 1. Valmarinniemen haudasta 59 löydetty Kristus-aiheinen sormus. Kuva: Sanna Lipkin, 2016.

Kirkkoherra Rungius

Noin 200 vuotta Valmarinniemen mahdollisten pappien hautaamisen jälkeen Keminmaalle (silloinen Kemi) rakennettuun uuteen kirkkoon ylempänä jokivarrella haudattiin vaikutusvaltaisena pidetty pappihenkilö. Pyhän Mikaelin kirkko oli alun perin katolinen kirkko, mutta uskonpuhdistuksen myötä siellä alettiin pitää luterilaisia jumalanpalveluksia. Uskonpuhdistuksen aikaan kirkossa vaikutti pappina ja myöhemmin myös kirkkoherrana Nikolaus Rungius (noin 1560–1629), jonka maallisista jäännöksistä tuli myöhemmin Suomen kuuluisin muumio. Kesäisin Rungiuksen lasikannella varustettu arkku on yhä nähtävillä Keminmaan vanhassa kirkossa (Kuva 2).

Kuva 2. Kirkkoherra Nikolaus Rungius arkussaan Keminmaan Pyhän Mikaelin kirkossa. Kuva: Antti Kaarlela, 2018.

Piispa Erik Sorolainen nimitti Rungiuksen Kemin kirkkoherraksi vuonna 1615 (Vahtola 1997, 152-156), ja koska nimenomaan Sorolaista pidetään Suomen uskonpuhdistuksen viimeistelijänä (Pirinen 1991, 334-336), on todennäköistä, että Rungius oli hänelle mieluisin valinta kirkkoherraksi. Olihan Rungius jo pappina ollessaan vaimonsa kanssa lahjoittanut kirkolle saarnatuolin vuonna 1610 (Vahtola 1997, 156). Luterilaisuuden myötä saarnasta tuli tärkeä osa jumalanpalvelusta ja saarnatuoleja lisättiin kirkkoihin

erityisesti 1500-luvun lopulla. Koska Rungius eli uskonpuhdistuksen aikaan, on kuitenkin mahdollista, että hänen käsityksensä uskosta, elämästä ja kuolemasta olivat katolilaisuuden sävyttämiä. Rungiuksen väitetään sanoneen, ”... så sannt denna arm och hela min kropp efter min död icke skall förvandlas till stoft och aska, utan förblifva hel till domedagen, förbarmar sig vår Herre öfver oss och fuktar jorden före solens nedgång, om edra böner äro allvarliga och i förenen dem med mina” (Fellman 1906, 324). Vaikka Rungiuksen sanojen todenperäisyydestä ei ole takuita, voimme kuitenkin olettaa, että oli yleisesti tiedossa, että osa vainajista muumioituu ja että tämä oli toivottua. Luonnollisen hajoamisprosessin vastakohtana lähestulkoon muuttumattomana säilyminen on voitu yhdistää puhtauteen ja siihen, että täten säilyneet henkilöt ovat astuneet tuonpuoleiseen niin sanotusti muuttumattomina. Vaikka tänä päivänä emme voi varmuudella tunnistaa Suomesta muita muumioituneita pappeja, numismaatikko C. R. Berchin kuvaus Turun tuomiokirkosta vuodelta 1735 osoittaa, että muillakin papeilla saattoi olla samanlainen kohtalo: ”men uti en af sielfa gravarna vistes off en prästmans lijk, hvilket ifrån 1672, då det blivit nedsatt, ej hade tagit någon förrotnelse til sig, utan var allenast hårdt som horn, håret fast på huvudet och kläderne näml. calotte, krage, kappa, handskar och skor, aldeles omultnade ...” [Pylkkänen 1955, 21 viitaten C. R. Brech, Anteckningar under en resa genom Finland år 1735. Utg. Av R. Hausen (Skrifter utg. af Svenska Litteratursällskapet I Finland IX. Helsingfors 1880, 80)].

Myös Raahen kirkon alle haudatuista papeista on säilynyt muistitietoja. Vuonna 1908 palaneeseen kirkkoon haudatuista vainajista vanhin merkintä on 1840-luvulta, jolloin Antero Warelius kertoo vierailleensa kirkossa ja tavanneensa luonnollisesti muumioituneita vainajia: ”Praahen-kaupungin kirkon alla näjin w. 1847 useoita semmoisia; ja niistä yksi miehinen ruumis warsin täydestä hahmostansa, iho luitten päälle kowettunut anturanahan kaltaiseksi, lihat ja sisälmykset lahonneet - eikä mainitun, w. 1650 rakennetun kirkon aikana suinkaan ole balsamoitsemista Pohjanmaalla käytetty.” (Warelius 1861, 5.) Raahen kirkon palon jälkeen Jenny Maria Montin-Tallgren keräsi muistitietoa kirkkovainajiin liittyen. Hänen keräämissään tarinoissa liittyen vuonna 1853 kirkossa tehdyn remontin aikaisiin havaintoihin on kuvattu yksityiskohtaisesti useita

vainajia: ”En hög officer i full uniform (antagligen kommandanten på Kajaneborg Henrdrich Gråå, ty känt är, att sagde officer har sitt läg erställe under Brahestads kyrka)”, ... ”borgmästar Cortes barn med mjölkskorv i huvudet”, ”vackra Kröger med långt lockigt hår (peruk?), böjd näsa och Carl XII:s handskar på händerna, hållande i handen sin likpredikan”. Pappi Montinin mainitaan sijaitsevan alttarin alla: ”Presten Montin, vars kista hade stått på platsen nedanför altaret” (Montin-Tallgren 1912, 24). Raahen kappalaisena toiminut Mikael Montin oli tullista tullut pappissuvun jäsen, jonka jälkeläiset muodostivat yhden Raahen merkittävimmistä porvarissuvuista (Paulaharju 1925, 257–258). Kenties Montin on ansainnut muistamisen ja maininnan merkittävän henkilökohtaisen, mutta myös suvun sosiaalisen aseman kautta. Paulaharjun kirjoittamassa muistelossa korostetaan kirkkoon hautaamisen kuuluneen tärkeimmille kaupunkilaisille: muutamat valiohenkilöt vain ovat saaneet olin sijansa kaikkein turvallisimmassa kätkössä, itse kirkon lattian alla. Siellä ennen makasi ”pappejakin alttarin alla krajit kaulasa ja nimet päällä” (Paulaharju 1925, 392). Virkapukuisista pappien jäännöksistä kertoo myös sanomalehti Pohjois-Suomi (31.7.1873, nro 61) kuvaillessaan: ”...kirkon lattian alta on parikymmentä vuotta sitten otettu ylös ruumiita, joiden seassa pappeja täydessä virkapuvussa.”

Rungiuksen hauta-asua, elintapoja ja ruokavaliota koskevat tutkimustulokset osoittavat, että hän eli yltäkylläistä elämää, jota ei suinkaan haluttu peitellä hautajaisten aikana. Rungiuksen hauta-asu eroaa selkeästi Valmarinniemen 1300–1400-lukujen vaihteen säilyneistä hauta-asuista ja hänen hautauksensa on ollut luterilaisen perinteen mukainen. Säilyneiden tekstiilien perusteella Valmarinniemen hauta-asut edustavat rautakautista pukeutumisperinnettä; vainajille puettiin päälle ilmeisesti sellaiset vaatteet, jotka olivat olleet käytössä jo elämän aikana. Valmarinniemen parhaiden säilyneiden tekstiilien lähimmät esikuvat löytyvät Etelä-Virosta ja Latviasta (vrt. Rammo & Ratas 2016), joten ainakin kyseisillä vainajilla on ollut yhteys sinne. Tutkimissamme Pohjois-Pohjanmaan kirkkohautausaineistoissa Rungiuksen hautaus edustaa toistaiseksi ainoaa varmasti 1600-luvun alkuun ajoittuvaa hautausta, joten emme pysty vertailemaan hänen hauta-asuaan muihin samanaikaisiin hauta-asuihin, mutta myöhemmin, ainakin 1600-luvun lopulta

lähtien, vainajien ylle ikään kuin rakennettiin hauta-asu käytöstä poistettuja tekstiileitä hyödyntäen. Nämä hautavaatteet eivät siis olleet oikeita vaatteita, vaan kankaan palasia toisiinsa kiinni ompelemalla ja nuppineuloilla kiinnittämällä vainajan ylle taiteltiin sen aikaisin muotiasua muistuttava hauta-asu. (Pylkkänen 1955, 25-29; Lipkin et al. 2015.)

Vuosisatojen kuluessa Rungius on siirretty aina uuteen arkkuun vanhan mentyä huonokuntoiseksi. On todennäköistä, että näiden siirtojen yhteydessä hänen vaatteensa ovat rapistuneet ja siksi nykyisin hänen ihonsa pinnalla on vain tekstiilirippeitä siellä täällä. Vaikka palat ovat pieniä ne ovat kuitutasolla melko hyväkuntoisia ja mikroskopian ja huolellisen tekstiilianalyysin ansiosta olemme saaneet varsin hyvän käsityksen Rungiuksen hauta-asusta (Väre et al. 2019). Rungiuksella oli jalassaan pellavalangasta neulotut polvimittaiset sukat (Lipkin et al. 2015, 216, Fig. 20.7), joiden nurjanpuolen silmukat näkyvät painaumina hänen jaloissaan myös siellä mistä itse tekstiili on hajonnut. Sukat oli neulottu ohuesta langasta (noin 0,6 mm) ja tiheäksi neulokseksi (40 silmukkaa/10 cm). 1600-luvulla pellavasukat olivat villasukkia kalliimmat ja niitä valmistettiin Lounais-Suomessa suuria määriä myös ulkomaille kaupattavasti (Pylkkänen 1970, 377-378). Rungiuksen sukat ovat selvästi taitavan neulojan kädenjälkeä, mutta emme voi sanoa, oliko ne valmistettu Pohjois-Suomessa tai muualla. Pellavasukat olivat epäilemättä myös omistajilleen erityisen hienot, vaikka aateliset käyttivät niitä kesäisin päivittäin silkisukkien alla (Pylkkänen 1970, 378). On todennäköistä, että Rungiuksella on jalassaan yksi pari hänen omista sukistaan. Kasvikuituisia neulottuja sukkia ei ole säilynyt muissa arkeologisissa konteksteissa, sillä Suomen hapan maaperä on tuhonnut ne. Sen sijaan luonnostaan hygroskooppinen (kosteutta imevä) silkki on usein säilynyt Suomen maaperässä, ja neulottuja silkisukkia on löytynyt muun muassa Oulun tuomiokirkon ja Hailuodon kirkon haudoista (Lipkin et al. 2019a). Rungiuksen jaloissa on sääarten yläosassa painaumat, jotka saattavat olla seurausta sukkia ylhäällä pitäneiden sukkanauhojen kiristyksestä. Niistä ei kuitenkaan ole mitään tekstiilijäännöksiä. 1600-luvulla herrasmiesten silkisissä tai pellavaisissa sukkanauhoissa oli isot rusetit, jotka oli valmistettu usein värikkäistä silkkinauhoista ja joissa oli usein metallilankapitsiä ja tupsut (Pylkkänen 1970, 378-379, Kuvat 118, 119).

Rungiuksen yläruumiin päältä löydettiin rippeitä nokkostekstiilistä. Palasia eri nokkoskangasta löydettiin myös oikean reiden päältä, ja sen päältä puuvillakankaan pala (Väre et al. 2019). Myös nämä tekstiilit ovat ohutlankaisia (0,2–0,4 mm) ja hienolaatuisia (20–30 lankaa/cm). Erityisesti puuvillakankaan esiintyminen kirkkoherran haudassa kertoo, että hänellä oli varaa hankkia kalliita tekstiileitä. Puuvillakankaat tuotiin pohjoiseen mitä ilmeisimmin Intiasta ja ne olivat huomattavasti kalliimpia kuin pellavatai nokkoskankaat. Suomessa puuvilla oli 1600-luvulla harvinaista ja sitä käytettiin vain asusteissa kuten nenäliinoissa. (Pylkkänen 1970, 82; Pylkkänen 1982, 58–59, 63.) Löytöpaikka reiden päällä, nokkoskankaan päällä, voi viitata siihen, että alkuperäinen ilmeisesti kukkakoristeinen tekstiili on voinut ollut nenäliinaa suurempi kankaan kappale, jolla on peitetty Rungiuksen alaruumis. Rungius ja hänen perheensä ovat ilmiselvästi olleet tarpeeksi varakkaita laittaakseen tällaisia luksustekstiileitä hautaan sen sijaan, että niiden käyttöä olisi jatkettu elävien parissa. Yhtenä tarkoituksena on kaikei myös ollut osoittaa seurakuntalaisille, kuinka vaikutusvaltainen Rungius oli ollut. Voimme olettaa, että hänen arkkunsa on vaatteineen ollut perinteiden mukaisesti nähtävillä sekä ennen hautajaisia että hautajaisten yhteydessä.

On mahdollista, että Rungius haudattiin yhdessä papin paidoistaan, samoin kuin Lundin piispa Peder Winstrup noin 50 vuotta myöhemmin (haudattu 1680). Yleisesti ottaen Rungiuksen hauta-asun elementit kuitenkin vaikuttavat hienompilaatuisilta kuin Widstrupin hauta-asun tekstiilit. Piispa Widstrupin vartalo ja raajat oli käärityt karkea- ja hienolaatuisiin (10–43 lankaa/cm) runkokuiduista (pellava, nokkonen tai hamppu, joita on mahdotonta erottaa toisistaan ilman mikroskooppisia tutkimuksia, esim. Suomela et al. 2017) valmistettuihin kankaan palasiin, jotka oli solmittu yhteen kangasriekaleilla. Hänen päälleen oli asetettu röyhelökaulusinen ja mustalla silkkisellä rusetilla varustettu papin paita, josta vain hihat oli puettu päälle. Toisin kuin Rungiuksella Winstrupilla ei ollut jaloissaan sukkia, vaan jalkaterät oli myös käärityt kankaan palasiin. Sen sijaan Widstrupilla oli harteillaan musta lyhyt papin viitta, päässään musta silkkinen samettimyssy sekä nahkakäsineet (Karsten & Manhag 2017, 102–104), jollaisten jälkiä ei näy Rungiuksen haudassa. Sellaiset kuitenkin olivat aiemmin kuvatuilla muumioituneilla

papeilla niin Turussa kuin Raahessa (Paulaharju 1925, 392; Pylkkänen 1955, 21). Jos Rungiuksella olisi ollut kädessään nahkakäsineet, niistä voitaisiin olettaa jääneen jälkiä, mutta erityisesti Rungiuksen päälaki on kokenut kovia, jolloin myssy on voinut repeytyä. Silkkivaatteiden puuttuminen haudasta herättää myös epäilyn siitä, että sellaiset olisi saatettu kerätä talteen, sillä silkki olisi säilynyt muumioituneen vainajan yhteydessä pehmeänä ja värikkäänä pitkään, ja näin ollen sellaiset vaatteet olisivat olleet aikanaan erittäin arvokkaita.

Myös Rungiuksen ulkoinen olemus kielii yltäkylläisen elämän tarjoamien houkutusten innokkaasta hyödyntämisestä, vaikka selkeästi havaittava turvotus saattaa osittain liittyä myös kuolemanjälkeiseen, mätänemisestä johtuvaan kaasujen kertymiseen. Silmämääräisesti muumio vaikuttaa kuuluneen ylipainoiselle ja rotevalle miehelle. Esimerkiksi hautausta varten vatsan ja rinnan yhtymäkohtaan asetettu käsivarsi on kuivumisen seurauksena jäänyt entiselle sijalleen, korkealle vartalon yläpuolelle, vaikka alla oleva, aikanaan ilmeisen pyöreä vatsankumpu onkin kuolemanjälkeisistä muutoksista johtuen muumioituessaan kutistunut kasaan. (Väre et al. 2016). Vaikka nykyisenä länsimaisena kauneushanteena ei tavallisesti pidetä runsasmuotoista miesvartaloa, näin ei aina tai kaikkialla suinkaan ole ollut. Samoin kuin useissa kulttuureissa ympäri maailmaa edelleen, myös uuden ajan alun Euroopassa muhkean miehekäs, vaurauden merkinä pidetty vatsa oli tavoittelemisen ja korostamisen arvoinen ominaisuus (Lindqvist 2002, 152). Rungius, joko tietoisesti tai tahtomattaan, lienee siis onnistunut muovaamaan vartalostaan ajalleen tyypillisen miesihanteen mukaisen.

Rungiuksen runsaan ulkomuodon lisäksi tietokonetomografisessa tutkimuksessa tehtiin rintarangasta kaksi erilaista löydöstä, jotka viittaavat kirkkoherran syöneen raskasta ruokaa. Toinen niistä on luutuma, joka johtuu selkänikamien etuosan oikeanpuoleisen pitkittäisligamentin kalkkeutumisesta ja liittyy diffuusiin idiopaattiseen hyperostoosiin (DISH) (Väre et al. 2016). Tila on useimmiten asymptoattinen, vaikka selkärangan jäykkyys on tyypillistä ja vakavampiakin oireita saattaa joskus esiintyä. Yleisin ryhmä,

joilla DISH:iä esiintyy, ovat vanhenevat, ylipainoiset miehet. Tila yhdistyy runsaan ravinnon nauttimiseen liittyviin aineenvaihdunnallisiin häiriötiloihin kuten kakkostyyppin diabetekseen (Forestier & Rotes-Querol 1950; Julkunen et al. 1971; Resnick & Niwayama 1976; Denko et al. 1994; Kiss et al. 2002; Musa et al. 2006; Manaster et al. 2013, 272). Myös kirkkoherran kynnen keratiinille suoritettut stabiili-isotooppianalyysit kertovat hänen ruokavalionsa olleen todennäköisesti proteiinirikas ja näin ollen oletettavasti kohtuullisen raskas (Väre 2017, 72-73). Sen perusteella, mitä pohjoissuomalaisesta ruokavaliosta ja maatalouden kehitymisasteesta hänen elinaikanaan tiedetään, on uskottavaa, että maanviljelystuotteiden sijaan hänen ravintonsa olisi pääasiallisesti koostunut metsästyksen, kalastuksen ja karjatalouden eläinperäisistä antimista (Vahtola 1997, 128-131).

Runsas ruokavalion lisäksi selkänikamien löydös viittaa myös fyysisesti epäaktiiviseen elämäntapaan. DISH:iin liittyvä muutos ei kuitenkaan ollut ainoa kirkkoherran rintarankaa vaivaava tila. Kaksi hänen rintanikamaansa oli lysähtänyt etuosistaan kasaan ilmeisesti tulehduksen, mahdollisesti tuberkuloosin seurauksena. Tällaisten leesioiden aiheuttamat muutokset keskivartalon morfologiassa voivat johtaa haasteisiin liikkuvuudessa. Nämä muutokset saattavat aiheuttaa hengitysvaikeuksia, mutta toisaalta esimerkiksi selkäytimen vahingoittuessa jopa halvautuminen on mahdollista (Darouiche et al. 1992; Akalan & Özgen 2000; Aufderheide & Rodriguez-Martin 2011, 123). Myös tilan aiheuttama kivuliaisuus on suurella todennäköisyydellä vaikuttanut - jollei liikuntakykyyn - ainakin halukkuuteen liikkua. Toisaalta kirkkoherran yläluokkainen asema takasi sen, ettei hänen halutessaan ollut välttämätöntä liikkua; fyysistä aktiivisuutta vaativat tehtävät oli varhaismodernissa yhteiskunnassa varattu tavalliselle rahvaalle. On mahdollista, ettei hänen iäkkäänä kirkkoherrana ja seurakunnan varakkaimpana ja arvostetuimpana henkilönä ollut soveliasta esiintyä minkäänlaisissa ruumiillisuuteen liittyvissä aktiviteeteissa (Regnard 1982[1731], 104; Virrankoski 1973, 16, 207, 270, 681-683).

Kirkkoherran elinaikana, 1600-luvun alun Kemissä nälkä ja puute olivat rahvaan mökeissä tuttuja vieraita. Vakavat katovuodet toistuivat läpi vuosisadan päättyen 1700-lukua edeltävällä vuosikymmenellä koko Itämeren aluetta koetelleeseen nälkäkatastrofiin eli niin sanottuihin kuolonvuosiin (1695–1697, Vahtola 1997, 112, 119, 121, 131). Tätä taustaa vasten kirkkoherra Rungiuksen tutkimuksissa esiin tulleet korkeaan elintasoon viittaavat löydökset näyttäytyvät erityisen räikeässä valossa. Toisin kuin seurakuntalaisensa kirkkoherra ei näyttänyt kärsineen ravinnonpuutteesta.

Rungiuksen erityisestä asemasta yhteisössään kertonee myös hautaan liittyvä erikoinen piirre; kastamattomien sikiöiden sijoittaminen arkun yhteyteen. Vuonna 1896 Keminmaan kirkossa kävi Suomen Muinaismuistoyhdistyksen taidehistoriallinen retkikunta tallentamassa kirkon arkkitehtuuria ja kirkkotaidetta. Kirkon taiteellisten yksityiskohtien tarkan kuvaamisen täydensi retkikuntaa johtaneen Emil Nervanderin muistiinpanojen viimeiseksi, muusta tekstistä erilliseksi kirjattu kappale Rungiuksen muumiosta:

Till kyrkans märkvärdigheter hör också maturligtvis det välbibehållna liket af kyrkoherden Rungius, som här begrafas 1629. – Vid sidan af hans i en fördjupning under golvet förvarade (nya) likkista ses en mängd små kistor af trä och papp, i hvilka ofullgångna foster anförtratts åt helig jord. (Nervander 1896, 584.)

Retkikunta keskittyi Rungiuksen sanallisessa kuvaamisessa, kuten muustakin kirkkotilasta kertoessaan, kuvailemaan sitä mitä he näkivät: vainajan uudessa arkussaan ja ympäröityinä sikiöiden pienillä pärearkuilla. Näitä keskosa eivät kuvailuissaan muut aiemmat Rungiusta ja kirkkoa kuvaavat lähteet mainitse. Esimerkiksi kirkossa markkinoiden aikaan vuonna 1825 vierailut Jakob Fellman toteaa muuten yksityiskohtaisessa kuvauksessaan Rungiuksen haudan kuntoa: ”om det kan kallas graf, ty hans lik ligger i en söndrig kista under kyrkogolfvet, der det är åtkomligt för allas blickar”. (Fellman 1906, 323–325). Kokonsa puolesta selkeästi sikiöille tehtyjä pärearkkuja on löydetty kirkkojen remonttien yhteydessä myös muualla Suomessa ja

Ruotsissa (Hagberg 2016 [1937], 518). Keminmaan lisäksi esimerkiksi Torniossa pärearkuissa on yhä sikiöiden muumioituneita tai luurangoiksi muuttuneita jäännöksiä (Suvanto 2005).

On todennäköistä, että nämä ennenaikaisesti syntyneet lapset kuolivat ennen kastamista. Kirkonisien ja piispojen välinen kirjeenvaihto ja ohjeistukset osoittavat, että keskosten ja vastasyntyneiden asema 1600-luvun yhteisöissä oli kiistanalainen (Rimpiläinen 1971, 272-275; Itkonen 2012, 13-15). Aiemmin kastamattomat lapset tuli haudata ilman papin siunausta hautausmaan syrjäiseen kohtaan, mutta vuoden 1571 kirkkojärjestys salli hautaamisen myös muualle hautausmaalla kristittyjen joukkoon, mutta yhä ilman pappia. (Hagberg 2016 [1937], 518; Rimpiläinen 1971, 157; Itkonen 2012, 11-12). Kastamista voidaan pitää rituaalina, jossa lapsi otetaan osaksi elävien yhteisöä. Vanhempia ohjeistettiin tuomaan vastasyntyneensä kastettavaksi kirkkoon mahdollisimman pian, ja jopa viikon mittaista viivytystä pidettiin liian pitkänä lapsen kuolemariskin vuoksi (Lempiäinen 1967, 182, 356). On mahdollista, että kastamattomien lasten ei ajateltu olevan samalla tavalla osa yhteisöä kuin kastettujen lasten, ja siksi kastamattomille lapsille ei aina myönnetty hautajaisia 1600-1700-luvuilla. Näiden lasten hautaamistavat vaihtelivat: jotkut kastamattomat vastasyntyneet haudattiin hiljaisuudessa muutamien rukousten saattelmina, kun taas toiset kastamattomat saivat täydet hautajaisseremoniat. Avioliiton ulkopuolella syntyneet ja äitiensä murhaamaksi joutuneet vastasyntyneet haudattiin hautausmaan eristettyyn nurkkaukseen, ei lapsen kastamattomuuden vuoksi vaan opetuksiksi seurakunnan jäsenille siitä, etteivät avioliiton ulkopuoliset suhteet tai lapsenmurha olleet hyväksytyjä. Arkeologiset esimerkit osoittavat, että pieniä lapsia, yleensä vastasyntyneitä, saatettiin haudata hautausmaille erilleen aikuisista vainajista yleensä kirkkoaidan läheisyyteen jopa vielä 1800-luvulla (Luoto 2007; 2009; Moilanen 2013, 18-19; 2014, 21-22; Uotila & Lehto 2016, 11). Tutkimusaineistomme perustella lasten ja vastasyntyneiden hautaamisessa on selkeästi havaittavissa paikkakuntakohtaisia eroja, ja on todennäköistä, että yksittäisen pappien käsitykset vaikuttivat tähän suuresti (Lipkin 2019b).

Vuosien 1686 ja 1694 kirkkolakien jälkeen kastamattomat vastasyntyneet sai virallisesti haudata kirkkomaalle. (Rimpiläinen 1971, 268-275; Itkonen 2012, 13-15.) Vuoden 1686 kirkkolain mukaan: ”Äsken syndynet Lapset / jotca ei ole Castetta saaneet/ heidän picaisen cuolemans tähden/ pitä saaman hautila Wanhinbains Hautasian/ ja Papin oleman signä läsnä/ heittämäs Mulda nijden päällä / ja lukeman Rucouxen” (Kircko-Laki ja Ordningi 1686 § IX). Lapset haudattiin isänsä aseman mukaisesti, joten jos Keminmaan kirkon lattian alta huomiodut keskosten arkut on haudattu luvallisesti, on todennäköistä, että ne ovat kuuluneet yhteisön korkeimpien säätyjen edustajille. Emme kuitenkaan voi tietää kenen lapsia he ovat olleet. Koska erityisesti pappeja ja heidän perheensä jäseniä haudattiin lähelle alttaria, voimme kuitenkin olettaa, että keskokset ovat voineet olla pappissäätyyn kuuluvien vanhempien lapsia. Toisaalta keskosten pienuudesta ja kastamattomuudesta johtuen heidän poikkeava asemansa ja siitä seurannut hautaamiskäytäntö on voinut merkitä sitä, että myös muiden kuin pappissäädyn perheiden ennenaikaisesti menetetyt sikiöt ovat saaneet leposijansa Rungiuksen lähellä. Verrattuna muihin hauta-aineistoihin vastasyntyneiden ja alle vuoden ikäisten vauvojen osuus on Keminmaan kirkon alla hyvin korkea (53%), mikä voi todistaa sitä, että erityisesti Keminmaalla lasten ymmärtäminen viattomina ja puhtaina oikeutti heidän hautaamisensa kirkon lattian alle pidempään kuin aikuisten hautaamisen (Keminmaassa 1800-luvun alkupuolelle saakka); tuottavathan lasten jäännökset vähemmän epämiellyttäviä hajuja kuin aikuisten jäännökset (Lipkin et al. 2019a). Nimenomaan hajut ja hautaamistavan epäpuhtaus olivat tärkeä syy siihen, miksi kirkkohautaamistavasta lopulta luovuttiin (Kallio-Seppä & Tranberg 2019).

Vuoden 1997 inventoinnin yhteydessä kirkon lattian alta löydettiin yhden sikiön jäännökset, yksi tyhjä pärearkku sekä yksi pärearkku, jossa oli sikiön jäännökset (Ojanlatva & Paavola 1997, 10-11, 15-16, 26), eikä yksikään näistä ole Rungiuksen vierestä. Siksi emme voi tietää onko pärearkut asetettu sinne pian Rungiuksen hautaamisen jälkeen vai pitkän ajan kuluessa. Rungiuksella itsellään ei tiedetä olleen omia lapsia, emmekä voi tietää oliko Rungiuksella sukulaisyhteyttä sikiöihin. Koska kuvailun perusteella pärearkkuja ei ilmeisesti ole yritetty piilottaa kirkon alla, voimme

olettaa, että ne on haudattu sinne luvallisesti. Tämä on tietysti odotettavaa, jos kyseessä ovat pappissäädyn jälkeläiset tai kyseessä on ollut yleinen tapa. Oletuksemme on, että Keminmaalla oli ainakin 1700-luvun lopussa ja erityisesti 1800-luvun alussa yleistä haudata alle vuoden ikäiset vainajat käytöstä poistuneen kirkon lattian alle, vaikka muiden vainajien osalta oli jo siirrytty hautausmaalle hautaamiseen.

Myös arkeologiset aineistot viittaavat siihen, että ennenaikaisesti syntyneet lapset haudattiin poikkeavalla tavalla. Esimerkiksi Vantaan Pyhän Laurin kirkon kylmämuurattuun kirkkoaitaan epäillään haudatun lasten jäännöksiä, sillä sen yhteydestä löydettiin lapsen luita sekä yksi aikuisen varttinäluu (Luoto 2007; 2009). Ennenaikaisesti syntyneitä lapsia tiedetään kansanperinteen ja arkeologisen aineiston perustella Ruotsissa (ja Suomessa) pistetyn pienissä kirstuissa kirkkoaitaan, kirkkojen seiniin tai kirkon lattian alle (Hagberg 2016 [1937], 518–519), *Kykyri* 1985, 41; Karsten & Manhag 2017, 124–125).

Keskosten poikkeavasta asemasta kertovat myös Lundin muumioituneen piispa Peder Winstrupin arkusta piilotettuna löydetyt 5–6 kuukauden ikäisen sikiön jäännökset. Muumioitunut sikiö oli kääritty pellavakankaan riekaleisiin, jotka oli kiinnitetty ohuilla kuparineuloilla. Mytty oli asetettu Winstrupin jalkojen alle arkun pohjalla pehmusteena olevan kasvipatjan ja sen päällä olleen peittokankaan väliin. Sikiön ja piispan sukulaisuusyhteyttä valottava DNA-tutkimus ei ole vielä valmistunut, mutta tutkijat uskaltavat tulkita, että sikiö tuskin oli sukua piispalle, koska se oli niin ilmeisen hyvin ja tarkoituksella piilotettu. Mahdollisesti joku Winstrupin lähellä työskennellyt on nähnyt tilaisuutensa tulleen ja piilottanut sikiön piispan matkaan. (Karsten & Manhag 2017, 123–125.)

Skandinaviassa on yleisesti ollut tapana, että kuolleena syntyneitä ja vauvaikäisiä lapsia on haudattu samanaikaisesti kuolleiden aikuisten, yleensä vanhempien sukulaisten, kanssa samaan arkkuun. Sukulaisuussuhde ei kuitenkaan aina ollut välttämätön, mutta on todennäköistä, että yhdessä hautaaminen on tapahtunut useimmiten oman säädyn sisällä. Tästä on myös useita esimerkkejä pohjoispohjanmaalaisesta arkeologisista

aineistoista, muun muassa Oulun tuomiokirkolta, Hailuodosta ja Iin Haminasta (Kehusmaa 1997; Sarkkinen & Kehusmaa 2002; Korpi & Kallio-Seppä 2011, 58; Tuovinen 2018). Syyksi aikuisten ja lasten yhdessä hautaamiseen on esitetty, ettei lasten tarvinnut levätä yksin vaan seuraksi etsittiin joku henkilö, jolla oli elämäkokemusta. (Hagberg 2016 [1937], 184–185; Karsten & Manhag 2017, 123–125.) Vanhat kirkonmiehet kuten piispa Winstrup ja kirkkoherra Rungius ovat voineet olla sellaisia. Rungiuksen kohdalla pärearkut on ollut mahdollista laskea kirkkoherran viereen avaamalla lattialankkuja. Näin pienissä arkuissa makaavat vainajat saivat ainakin hetken aikaa levätä yhdessä suuren ja pyhän kirkkoherran kanssa. Samalla he saivat leposijan myös kirkon kaikkein pyhimpänä pidetyltä alueelta alttarin läheisyydestä.

Miksi sikiöiden laatikot sitten hävisivät Rungiuksen ympäriltä? Kenties juuri hyvän saavutettavuuden vuoksi Rungiusta katsomaan tulevien turistien ajateltiin olevan riski helposti mukaan otettaville arkuille ja niitä siirrettiin taas lattian alaisen tilan muihin osiin. Vuonna 1954 kirkon kunnostustöiden alussa konservaattori T. Lindquist dokumentoi kirkon lattian alla sijaitsevat kammiot ja arkut. Hänen kertomuksensa mukaan Rungiuksen hauta on ”korjattu ja uusi sisustus”. Sanallisesti hän kuvailee kaksi pientä ohuesta laudasta tehtyä arkkua, joissa on pienet luujäännökset. Arkkujen kooksi hän mainitsee 22 x 8 x 5 cm. Arkkujen ja kammioiden kartoituksesta voi huomata kaksi tällaista pientä arkkua lisää, mutta niistä ei ole sanallista kuvailua (Lindquist 1954). Keskosina syntyneiden pärearkut näytetään siirretyn pois Rungiuksen arkun syvennyksestä retkikunnan käynnin jälkeen ja ennen 1950-luvun kirkon suurta remonttia. Vuonna 1996 toteutetussa kirkon lattian alaisessa inventoinnissa voitiin puolestaan todeta, että 1950-luvun remontin yhteydessä lähes kaikki lattian alla olleet arkut oli siirretty toiseen paikkaan ja sikiöiden arkkujen määrä oli taas vähentynyt. (Ojanlatva & Paavola 1997, 10–11, 15–16, 26; Paavola 2009, 242.)

Papit on identifioitu aineistoissamme erityisten, arvokkaiden ja kristillisten löytöjen, hauta-asun tai kuten Rungiuksen tapauksessa suullisen perinnön perusteella. Myös Koroisista viidelle vainajalle kuuluneesta tiilihauta 1:stä löytyneiden 1200-luvun

ensimmäiselle puoliskolle ajoittuvien tinaisten ehtoollisastioiden on katsottu kuuluneen pappisvihkimyksen saaneelle. Malja ja lautanen löydettiin vainajan käsivarren alta, ja Rinteen tulkinnan mukaan kyseinen vainaja oli todennäköisesti vuonna 1286 kuollut piispa Catillus. (Rinne 1941; Gardberg 1971, 162-163; Immonen 2009, 125-126; Harjula et al. 2018, 30, 90, 94-95, 152-153, 323). Sekä Rungiuksen vaatetus että kullatun hopeasormuksen löytyminen Valmarinniemen papin haudasta osoittavat, että papit elivät tavalliseen rahvaaseen verrattuna ylläistä elämää. Tutkittujen hautojen joukossa saattaa olla enemmänkin pappien hautoja, joita ei ole pystytty tunnistamaan.

Pappien perheenjäsenet - Kappalainen Frosteruksen lapset Haukiputaalta

Vaikka pappien hautausten identifiointi arkeologisessa aineistossa on haastavaa, pappien perheenjäsenten erottaminen muiden säätyjen edustajista on lähtökohtaisesti vielä vaikeampaa. Heillähän ei ole ollut haudassaan selkeää erottavaa tekijää eli virkapukua tai edes pappeuteen viittaavia esineitä kuten ehtoollislautasia ja pikareita. Siitä huolimatta olemme kyenneet tunnistamaan haukiputaalaisen kappalaisen Erik Frosteruksen kolme lasta. Ensimmäinen tunnistus on kiistaton; pojan arkun kanteen on sisäpuolelle kirjoitettu musteella hänen nimensä, synnyin- ja kuolinaikansa, jotka täsmäävät kirkonkirjojen tietojen kanssa: "Isacus Erici Frosterus". Vuonna 1762 hän oli kuollessaan 2 vuotta ja 3 kuukautta vanha. Hänet on haudattu mustaan arkkuun, jonka laudat on sorvattu koristeellisesti. Arkku on sisutettu erilaisilla valkoisilla kankailla, ja yllään lapsella on valkoinen hauta-asu, jossa on keltaisesta silkistä taitellut ja röyhelöin koristellut hihansuut. Asun eri osat on kiinnitetty nuppineuloilla, ja rinnallaan ja päässään hänellä on silkistä ja paperista valmistetut kukkaseppeleet, joiden rungot on tehty kupariseoslangasta. Isakin arkun vieressä on toinen samanlainen arkku, johon on haudattu vastasyntynyt tyttö. Hän lienee Frosteruksen toinen vastasyntyneenä kuolleista lapsista (kuolleet vuosina 1759 ja 1763). Tätä päätelmää tukee ensinnäkin läheinen sijoittuminen Isakin arkun kanssa: nämä kaksi arkkua sijaitsevat kirkon etuosassa selkeästi erillään muista arkuista. Toiseksi kirkon lattian alle haudattiin Isakin jälkeen

vain kolme henkilöä (viimeinen haudaus tehtiin 1765), joista kaksi oli hänen siskoaan. Toinen heistä oli 7-vuotiaana kuollut Maria (1764), jonka arkku sijainnee alttarin kupeessa. Piispa Haartmanin piispantarkastuspöytäkirjan (1781) liitteessä pappien haudan kerrotaan olleen samalla seudulla, vaikka tuota hirsikammiota ei olekaan inventoinneissa paikallistettu: ”Prest Grafwan på gången för hög Chors dörran Timbrad graf” (Mf IK 243. OMA). Vuoden 1686 kirkkolain mukaisesti heti syntymän jälkeen kuollut, kastamaton lapsi tuli haudata perheen, käytännössä siis isän, luokan mukaisesti (Kirko-Laki ja Ordningi 1686 § IX), joten papin lasten kyseessä ollen kirkon etuosasta voimme olettaa löytyvän ainakin papin lapsia. Huomionarvoista on kuitenkin se, että 7-vuotias tytär on haudattu lähemmäksi alttaria, kun taas nuorempien sisarusten arkut ovat lähempänä kirkon keskustaa. Tämä voi johtua siitä, että vanhemmilla on syntynyt vanhempaan lapseen vahvempi tunneside kuin nuorempiin lapsiin, joiden suuren varhaislapsikuolleisuuden vuoksi pelättiin kuolevan todennäköisemmin kuin vanhempien lasten.

Lasten kuulumista samaan perheeseen tukee se, että sekä vastasyntyneen tyttölapsen että 7-vuotiaan tytön yllä on tismalleen samanlaisesta kankaasta muotoiltu hautamekko. Tämä viittaa siihen, että perheessä on pistetty sivuun kulunut isompi pala kangasta, jota on käytetty molempien lasten hautaan valmistamiseen. Tyttöillä on päässään myssyt; vanhemmalla oikeassa elämässä käytössä ollut ja vastasyntyneellä kankaan palasista hautausta varten ommeltu. Molemmilla on päässään silkkikukkaseppele ja kädessään silkkiruusu (Kuva 3). Heidän mekkonsa miehustaan on käytetty koristeellista, tavallista arvokkaampaa tekstiiliä. Vastasyntyneellä se on kappale painettua kangasta, jonka yli kulkee nuppineuloin kiinnitetty nauha ikään kuin miehustan nyöriksenä. Vanhemman tytön miehustan silkkikankaassa on hopealankabrodeeraus. Hihansuut, kaula-aukko ja myssyn reunustat on koristeltu molemmilla käsin nyplätyin pitsein tai röyhelöin. Näistä yhdenkään lapsen kohdalla ei ole säästelyä hautaan laitettujen kankaiden laadussa. Haukiputaalta on tiedettävästi löydetty myös komissaarin vastasyntynyt poika, jolla oli Isakia yksinkertaisempi hauta-asu, vaikka se on silti pitsein ja paperikukin koristeltu. Vastaavanlaisia arvokkaista kankaan kappaleista valmistettuja miehustoja kuin oletetuilla

papin tyttärillä ei ole havaittu muilla haukiputaalaisilla, kirkon keskelle tai takaosaan haudatuilla lapsilla.

Kuva 3. Haukiputaan kirkon alta löytyneen vastasyntyneen tytön kädessä on silkkikankaasta tehty ruusu. Kuva: Sanna Lipkin, 2014.

Erik Frosteruksen ensimmäisen vaimon Sofia Elisabet Patkullin perukirja vuodelta 1756 kertoo sekin pappissäädyn varallisuudesta ja kulutustuotteiden ylellisyydestä. Vaikka Patkull toi taloon mukanaan majuri-isänsä perintöä, sen yhteydessä on arvioitu myös Erik Frosteruksen kirjastolle huomattava arvo (308 markkaa 12 äyriä), joka todistaa kirjojen määrän olleen suuri (arvio 50–60 teosta) maalaispapille (Haapalahti 1982, 7–10). Samanaikaisesti kaupungissa eläneiden kirkkoherrojen kirjastot olivat tosin huomattavasti suurempia (sadasta jopa yli neljään sataan nidettä, Suolahti 1912, 224, Suolahti 1919, 189). Patkullin perukirjassa listataan lisäksi suuri määrä kultaketjuja, sormuksia, korvakoruja ja nappeja. Perukirjassa mainitun kahvipannun perusteella pappilassa oli myös nautittu kahvia, valmistettu viinaa kuparipannussa sekä tarkistettu ulkonäköä peilistä. Patkullin käyttövaatteisiin kuului muun muassa damasti-, flanelli- ja satiinihameet, silkkiröijyt, damastinen robe-viitta, kalanluinen kureliivi sekä harvinainen majavannahkainen muhvi. (Haapalahti 1982, 7–10.) Vaikka joukossa oli arvokkaita vaatteita, papin rouvan ei ilmeisesti kuitenkaan ollut soveliasta pukeutua turhan hienostelevasti, sillä perukirjasta puuttuvat vain säätyläisille sallitut pönkkähameet ja taskut (Kuokkanen 2014, 68–69). Tästä huolimatta pappissäädyssä oli kuitenkin hyvin tavallista, että niin papit kuin heidän perheenjäsenensä osoittivat omaa korkeaa asemaansa nimenomaan arvokkailla liinavaatteilla sekä ulkomailta tuoduilla

ostovaatteilla, jotka olivat hintansa puolesta aarteiksi verrattavia omistuksia (Suolahti 1919, 233–236).

Pappissäädyn sosiaalinen asema: papilliset hautaukset osana yhteiskunnan uskonto- ja kulutusjärjestelmää

Kulutus, hyödykkeet, hurskaus ja minuus olivat toisiinsa sidoksissa jo keskiajalla, joten voimme ajatella, että kristinusko tarjosi yksilölle mahdollisuuden tuoda esille omaa identiteettiään materiaalisen kulutuskulttuurin avulla. Uskonnollisten esineiden avulla niiden hurskaiden kantajien tai omistajien uskottiin pääsevän lähemmäksi Jumalaa eli nämä esineet sisälsivät voimakkaita symbolisia voimia. (Immonen 2017, 38.) Tällaista symbolista voimaa uhkuvina kaluina voidaan pitää myös Valmarinniemen sormuksia. Epäilemättä kristinusko oli tärkeässä osassa pappien ja heidän perheidensä jäsenten identiteetin rakentumisessa. Myös pappeuden tarjoama yhteiskunnallinen erikoisasema oli tärkeä identiteetin määrittäjä. Kuten arkipäivässä myös hautaamisessa säätyerot olivat tärkeitä, ja sääty-yhteiskunnan uskottiin olevan Jumalan luoma. Selkeimmin haudatun sääty näkyi niin hautapaikassa kirkon sisällä kuin hauta-asussa ja arkussa; kirkon ulkopuoliselle hautausmaalle haudattiin pääasiassa säätyjen ulkopuolelle jäänyt rahvas, ja kuten Rungius ja Windstrup, papit haudattiin yleensä alttarin läheisyyteen erittäin arvokkaisiin hautateksteihin verhoituna. Kansalaisten ylenpalttista kulutusta säädeltiin ylellisyysasetuksin, joissa määriteltiin myös säätyjen mukaiset hauta-asut. Vuosien 1664 ja 1668 ylellisyysasetukset määräsivät, että pappeja tai heidän perheensä jäseniä ei saanut haudata kulta-, hopea- tai silkkipitsein tai muinkaan pitsein koristelluissa vaatteissa. Myös helmet, jalokivet ja käädyt kiellettiin hautauksissa. (Pylkkänen 1955, 35.) Vuoden 1722 asetuksessa kiellettiin kulta- ja hopeabrodeeraukset sekä kaikki tuumaa eli sormenleveyttä leveämmät pitsit (Asetuksen [3.6.1720] suomennos 1722), ja pitsin osalta kielto todettiin uudelleen vuoden 1766 asetuksessa (Asetuksen [26.6.1766] suomennos 1766). Frosteruksen nuorempien lasten haudoissa näytetään noudatetun

ylellisyysasetuksia, mutta vanhimman tyttären haudassa on sormen leveyttä leveämpää pitsiä ja hopeabrodeerausta.

Haudattujen yhteiskunnallisen statuksen lisäksi voimme tarkastella ja pyrkiä ymmärtämään myös niitä uskonnollisia lähtökohtia, joiden perusteella vainajat ja arkut valmistettiin hautaamista ja ylösnousemusta varten. Koska hauta-asu ei ollut 1600-luvulta lähtien oikea vaate vaan se rakennettiin vainajan ylle, voimme olettaa, että käsitteellisellä tasolla ymmärrettiin ruumiin eroavan kuollessaan sielusta. Oli kuitenkin tärkeää, että hautapukemisessa noudatettiin Jumalan luomia säätyeroja ja liiallista hienostelua pukeutumisessa haluttiin rajoittaa. Hauta-asu ei siis ollut yhdentekevä. Vaikka emme tiedä, oliko se aikalaisten mielestä tärkeä ylösnousemuksen jälkeisessä elämässä, oli se tärkeä ainakin omaisten ja muun jäljelle jäävän yhteisön silmissä. Kuten Rungiuksen ja Widstrupin esimerkit osoittavat, vainajat haluttiin esittää heidän elämänaikaisissa rooleissaan; heidät haudattiin yhteiskunnallisen asemansa, varallisuutensa ja ammattinsa mukaisesti. Myös Haukiputaan kirkon lattian alaisten lasten hautojen perusteella pappien tärkeä rooli yhteisössä ja oletettu varallisuus näkyvät myös heidän perheenjäsentensä hautauksessa.

Kirjoittajat

Akatemiatutkija, FT Sanna Lipkin tutkii lapsuutta ja lasten kuolemaan liitettyjä tunteita 1300–1800-luvun Suomessa. Hänen akatemiatutkijaprojektinsa ”Uusia näkökulmia lapsuuteen Suomessa (1600–1900): hauta-asu lapsen aseman määrittelijänä” tarkastelee suomalaisia hautalöytöjä globaalista näkökulmasta. Yhteystiedot: sanna.lipkin@oulu.fi

FT, KTM Titta Kallio-Seppä on erikoistunut tutkimaan varhaismodernin kaupungin kehitystä sekä kirkkohautausapojen muutosta. Kallio-Seppä on Emil Aaltosen rahoittaman Kirkko, tila, muisti -projektin (2017–2019) johtaja. Projekti tutkii hautausperinteitä ja kirkkojen alaisia hautoja pohjoissuomalaisissa kirkoissa.

FT, KTM Tiina Väre on erityisesti kiinnostunut paleopatologiasta ja muumioituneiden ihmisjäännösten tutkimisesta. Viime aikoina hän on laajentanut tietämystään stabiili-isotooppianalyysoinnissa tavoitteenaan tutkia varhaismoderneja imetys- ja ravitsemustottumuksia Suomessa.

Bibliografia

Akalan, Nejat, ja Tuncalp Özgen. 2000. "Infection as a Cause of Spinal Cord Compression: A Review of 36 Spinal Epidural Abscess Cases". *Acta Neurochir.* 142: 17-23.

Asetuksen [3.6.1720] suomennos 1722. Kuningalisen Majjestätin Armollisin ASETUS / Caickinaisen ylönpaldisuden poistoimittamisesta Annettu Stuckholmis 3 päivällä kesä cuula Wuonna 1720. Präntätty Turusa Wuona 1722 . Erich Flodströmildä Kuningalisen Academian Kirjanpräntäjälä. [As1722a-1]. Luettu 26.11.2018. <http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/teksti/lait/as1700.xml>.

Asetuksen [26.6.1766] suomennos 1766. Kuning:sen Maj:tin Armollinen Asetus , Hekumata ja Ylönpaldisutta Wastan Annettu Stocklomis Raadi-Kammarisa sinä 26 . p . Kesä kuusa 1766 . STOCKHOLMISA, Prändätty Kuningalisesa Suomalaisesa Prändisä. [As1766p-A1a]. Luettu 26.11.2018. <http://kaino.kotus.fi/korpus/vks/teksti/lait/as1700.xml>.

Aufderheide, Arthur C., ja Conrado Rodriguez-Martin. 2011. *The Cambridge encyclopedia of human paleopathology*. Paperback re-issue. Cambridge: Cambridge University Press.

Darouiche, Rabih O., Richard J. Hamill, Stephen B. Greenberg, Susan W. Weathers, ja Daniel M. Musher. 1992. "Bacterial Spinal Epidural Abscess: Review of 43 Cases and Literature Survey." *Medicine* 71: 369-385.

Denko, Charles W., Betty Boja, ja Roland W. Moskowitz. 1994. "Growth promoting peptides in osteoarthritis and diffuse idiopathic skeletal hyperostosis-insulin, insulin-like growth factor-I, growth hormone." *J Rheumatol* 21: 1725-1730.

Ekengren, Fredrik. 2013. "Contextualizing Grave Goods. Theoretical Perspectives and Methodological Implications". Teoksessa *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death and Burial*, toimittaneet Sarah Tarlow ja Liv Nilsson Stutz, 173-192. Oxford: Oxford University Press.

Fellman, Jacob. 1906. *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken I. Edited by Isak Fellman*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Forestier, Jacques, ja Jaume Rotes-Querol. 1950. "Senile ankylosing hyperostosis of the spine." *Ann Rheum Dis* 9: 321-330.

Gardberg, C. J. 1971. "Turun kaupungin historia 1100-luvun puolivälistä vuoteen 1366." Teoksessa *Turun kaupungin historia kivikaudesta vuoteen 1366*, toimittaneet Ella Kivikoski ja C. J. Gardberg, 117–324. Turku: Turun kaupunki.

Haapalahti, Suoma. 1982. "Vanhat perukirjat kertovat". *Oulun sukututkija* (2/1982): 5–11.

Hagberg, Louise. 2006 [1937]. *När Döden Gästar. Svenska Folkseder och Svensk Folktro i Samband med Död och Begravning*. Stockholm: Ersatz.

Harjula, Janne, Sonja Hukantaival, Visa Immonen, Tanja Ratilainen, ja Kirsi Salonen (toim.) 2018. *Koroinen. Suomen ensimmäinen kirkollinen keskus*. Turun historiallinen arkisto 71. Turku: Turun historiallinen yhdistys.

Ikäheimo, Janne. 2013. "Pro Laurentio Fris omnes orate amici Dei' - Kemin keskiaikainen kirkkoherra Laurentius Fris." *Faravid* (37/2013): 19–33.

Immonen, Visa. 2004. "Medieval vernicle finger rings in Finland." *Fornvännen* 99: 103–118.

Immonen, Visa. 2009. *Golden Moments. Artefacts of Precious Metals as Products of Luxury Consumption in Finland c. 1200–1600*. *Archeologia Medii Aevi Finlandiae* XVI. Turku: Suomen keskiajan arkeologian seura.

Immonen, Visa. 2017. "Medieval Desire to Consume and Its Powerhouses". *Norwegian Archaeological Review* 50 (1): 37–43. <https://doi.org/10.1080/00293652.2017.1325395>.

Itkonen, Juha. 2012. "Kuolleena syntynyt lapsi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkokäsikirjoissa 1694–2003." *Thanatos* 1 (2/2012). https://thanatosjournal.files.wordpress.com/2012/12/itkonen_-kuolleena-syntynyt-lapsi1.pdf.

Jonsson, Kristina. 2009. *Practices for the Living and the Dead. Medieval and Post-Reformation Burials in Scandinavia*. Doctoral Thesis in Archaeology, Stockholm University.

Julkunen, Heljo, Olli P. Heinonen, ja Kalevi Pyörälä. 1971. "Hyperostosis of the spine in an adult population." *Ann Rheum Dis* 30: 605–612.

Kallio-Seppä, Titta, ja Annemari Tranberg. 2019. "The Materiality of Odors: Experiencing Church Burials and the Urban Environment in Early Modern Northern Sweden." Teoksessa *Historical Burials in Europe: Natural Mummification, Burial*

Customs, and Ethical Challenges. Special Issue in Historical Archaeology, toimittaneet Titta Kallio-Seppä, Sanna Lipkin, ja Paul R. Mullins, painossa.

Karsten, Per, ja Andreas Manhag. 2017. *Peder Winstrup - historier kring en 1600-talsmumie*. Lund: Lunds universitet, Historiska museet.

Kehusmaa, Aimo. 1997. *Oulun tuomiokirkon kaivaukset 1996*. Kaivauskertomus. Oulu: Pohjois-Pohjanmaan museo.

Kirko-Laki ja Ordningi. 1686/1986. Näköispainos ja uudelleen ladottu laitos vuoden 1686 kirkkolain suomennoksesta. Toimittaneet Lahja-Irene Hellemaa, Anja Jussila ja Martti Parvio. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 444. Juva: WSOY.

Kiss C., M. Szilági, A. Paksy, ja G. Poor. 2002. "Risk factors for diffuse idiopathic skeletal hyperostosis: a case-control study." *Rheumatology* 41: 27–30.

Knuutila, Jyrki. 2009. "Liturginen toiminta kirkkorakennuksen eri osissa 1300–1600-luvuilla – keskustelua Markuksen kanssa." Teoksessa *Maasta, kivistä ja hengestä. Markus Hiekkänen Festschrift*, toimittanut Hanna-Maria Pellinen, 148–157. Turku: Turun yliopisto. Helsinki

Koivunen, Pentti. 1997. "Keskiaika ja 1500-luku." Teoksessa *Keminmaanhistoria*, toimittanut Reija Satokangas, 38–55. Keminmaa.

Koponen, Tuuli, ja Paula Pelttari. 2016. *Keminmaa, Valmarinniemi. Keskiaikaisen kirkkomaan kaivaus 25.5–1.7. ja 3.8.–16.9.* Oulu: Arkeologian laboratorio.

Koponen, Tuuli, ja Paula Pelttari. 2017. "Hiiltyneitä hirssiä ja kivettämiä kivikuoppia – Keminmaan Valmarinniemen keskiaikainen kirkonpaikka." *Faravid* (43/2017): 55–79.

Korpi, Hanna-Kaisa, ja Titta Kallio-Seppä. 2011. "Vainajien hautaustavoista." Teoksessa *Iin Vanhan Haminan kirkko ja hautausmaa*, toimittaneet Titta Kallio-Seppä, Janne Ikäheimo ja Kirsti Paavola, 54–69. Ii: Iin kunta.

Kuokkanen, Tiina. 2014. "Vaatetus identiteetin ilmentäjänä – Piikojen pukeutuminen 1700-luvun Oulussa". Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto, Historiatieteet. <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201410161941.pdf>.

Kus, Susan. 2013. "Death and cultural entanglements of the experienced, the learned, the expressed, the contested, and imagined". Teoksessa *The Oxford Handbook of the Archaeology of Death & Burial*, toimittaneet Sarah Tarlow ja Liv Nilsson Stutz, 59–75. Oxford: Oxford University Press.

Kykyri, Marita. 1985. *Turku. Julinin tontti. Historiallisen ajan hautausmaankaivaus 1985. Kaivauskertomus*. Helsinki: Museovirasto.

Lempiäinen, Pentti. 1967. *Piispan- ja rovastintarkastukset Suomessa ennen isoavihaa. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 73*. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Lindqvist, Herman. 2002. *Ruotsin historia. Jääkaudesta tulevaisuuteen*. Helsinki: WSOY.

Lindquist, Thure. 1954. *Kemin maark:n vanha kirkko 26.-27.9.1954*. Museovirasto, Historian topografinen arkisto.

Lipkin, Sanna, Krista Vajanto, Titta Kallio-Seppä, Tiina Kuokkanen, Sirpa Niinimäki, Tiina Väre, ja Martin van Bommel. 2015. "Funeral dress and textiles in 17th and 19th century burials in Ostrobothnia, Finland." Teoksessa *Aspects of the Design, Production and Use of Textiles and Clothing from the Bronze Age to the Early Modern Era. NESAT XII. The North European Symposium of Archaeological Textiles 21st - 24th May 2014 in Hallstatt, Austria*, toimittaneet Karin Grömer ja Frances Pritchard, 209-221. Budapest.

Lipkin Sanna, Erika Ruhl, Krista Vajanto, Annemari Tranberg, ja Jenni Suomela. 2019a. "Textiles: Decay and Preservation in the 17th-19th century Burials in Finland." Teoksessa *Historical Burials in Europe: Natural Mummification, Burial Customs, and Ethical Challenges. Special Issue in Historical Archaeology*, toimittaneet Titta Kallio-Seppä, Sanna Lipkin ja Paul R. Mullins, painossa.

Lipkin, Sanna, Sirpa Niinimäki, Saara Tuovinen, Erika Ruhl, Heli Maijanen, ja Jaakko Niinimäki. 2019b. "Age Identity of Newborns and Adolescents in Post-Medieval Northern Finland - A Case Study from Keminmaa." Teoksessa *Historical Burials in Europe: Natural Mummification, Burial Customs, and Ethical Challenges. Special Issue in Historical Archaeology*, toimittaneet Titta Kallio-Seppä, Sanna Lipkin ja Paul R. Mullins, painossa.

Luoto, Kalle. 2007. *Vantaan Pyhän Laurin kirkko. Kaivaus kirkkomaalla 2.-31.7.2007. Kaivauskertomus*. Vantaa: Vantaan kaupunginmuseo/Vantaan historiatoimikunta.

Luoto, Kalle. 2009. "Tapulista paljastui kivilattia. Pyhän Laurin kirkon kirkkomaan kaivaukset kesällä 2007." Teoksessa *Helsingin pitäjä*, toimittanut Jukka Hako. Vantaa: Vantaa-seura - Vandasällskapet.

Manaster, B.J., David A. May, ja David G. Disler. 2013. *Musculoskeletal imaging: the requisites*. Philadelphia: Elsevier Saunders.

Meskell, Lynn, ja Robert W. Preucel 2007. "Identities". Teoksessa *A Companion to Social Archaeology*, toimittaneet Lyn Meskell ja Robert W. Peurcel. Malden: Blackwell Publishing.

Moilanen, Ulla. 2013. *Pälkäne, Rauniokirkko. Koekaivaus sähkökaapelin suunnitellulla linjalla 17.-20.6.2013*. Kaivauskertomus. Tampere: Pirkanmaan maakuntamuseo.

Moilanen, Ulla. 2014. "Sukuhauta ja harvinaiset arkkuruuvit. Historiallisen ajan hautojen tutkimus Paimion Pyhän Mikaelin kirkkomaalla." *SKAS* (1/2014): 17-24.

Montin-Tallgren, Jenny M. 1912. *Brahestads kyrka*. Finskt Museum XIX: 19-26.

Musa A.K.M, K. Nazimuddin K, S.A. Huq, R.S.C. Sarker, ja A.K.M.S. Ahmed. 2006. "Rheumatic disorders & bone problems in diabetes mellitus." *The ORION Medical Journal* 23: 344-346.

Nervander, Emil. 1896. *Taidehistoriallisen retkikunnan retkipäiväkirja 1896*. Museovirasto, Suomen Muinaismuistoyhdistyksen arkisto.

Ojanlatva, Eija, ja Kirsti Paavola. 1997. *Keminmaan kirkkohaudat*. Raportti. Oulu: Meteli 14.

Oulun maakunta-arkisto (OMA), Mikrofilmiarkisto (Mf), IK 243.

Paavola, Kirsti. 1998. *Kepeät Mullat. Kirjallisiin ja Esineellisiin Lähteisiin Perustuva Tutkimus Pohjois-Pohjanmaan Rannikon Kirkkohautoista*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 28. Oulu: Oulun yliopisto.

Paavola, Kirsti. 2009. "Hautaamatta haudatut - tietoja, havaintoja ja kuvauksia Keminmaan vanhan kirkon kirkkohautoista". Teoksessa *Ei kiveäkään kääntämättä: Juhlakirja Pentti Koivuselle*, toimittaneet Janne Ikäheimo ja Sanna Lipponen, 241-250. Oulu: Pentti Koivusen juhlakirjatoimikunta.

Paavola, Kirsti, Janne Ikäheimo, ja Rosa Vilkkama. 2012. "Keminmaan Valmarinniemen kaksi keskiaikaista Kristus-sormusta". *Suomen museo* 119 (2012): 45-68.

Paulaharju, Samuli. 1925. *Wanha Raaha*. Helsinki: Kirja.

Pirinen, Kauko. 1991. *Suomen kirkon historia. 1. Keskiaika ja uskonpuhdistuksen aika*. Porvoo: WSOY.

Pylkkänen, Riitta. 1955. *1600-luvun kuolinpukuja Turun tuomiokirkkomuseossa*. Turku: Turun kaupungin Historiallinen Museo.

Pylkkänen, Riitta. 1970. *Barokin muotipuku Suomessa 1620–1720*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Pylkkänen, Riitta. 1982. *Säätyläisnaisten pukeutuminen Suomessa 1700-luvulla*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 84. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.

Rammo, Riina, ja Jaana Ratas 2016. *Spiral Tube Decorations: a Thousand Years of Tradition*. EXARC.net: Issue 2016/2. <https://exarc.net/issue-2016-2/int/spiral-tube-decorations-thousand-years-tradition>.

Regnard, Jean F. 1982 [1731]. *Retki Lappiin*. Kääntänyt M. Itkonen-Kaila. Helsinki: Otava.

Resnick, Donald, ja Gen Niwayama. 1976. "Radiographic and Pathologic Features of Spinal Involvement in Diffuse Idiopathic Skeletal Hyperostosis (DISH)." *Radiology* 119: 559–568.

Rimpiläinen, Olavi. 1971. *Läntisen Perinteen Mukainen Hautauskäytäntö Suomessa Ennen Isoavihaa*. Väitöskirja. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.

Rinne, Juhani. 1941. *Turun tuomiokirkko keskiaikana 1. Tuomiokirkon rakennushistoria*. Turku: Turun tuomiokirkon isännistö.

Samling af Placater IV. 1826. *Förordningar, Manifester och Påbud, samt adre Allmänna Handlingar: hwilka I Stor-Furstendömet Finland sedan 1808 års början ifrån trycket utkommit. Å Kejsrerliga Senatens för Finland tryckeri 1821–1859, 4. delen, 1821–1824*. Åbo.

Sarkkinen, Mika, ja Aimo Kehusmaa. 2002. *Oulun tuomiokirkon kirkkotarhasta*. Kaivauskertomus. Oulu: Oulun ev. lut. seurakuntayhtymä ja Museoviraston rakennushistorian osasto.

Suolahti, Gunnar. 1912. *Suomen pappilat 1700-luvulla*. Porvoo: WSOY.

Suolahti, Gunnar. 1919. *Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla*. Porvoo: WSOY.

Suomela, Jenni A., Krista Vajanto, ja Riitta Räisänen. 2017. "Seeking Nettle Textiles – Utilizing a Combination of Microscopic Methods for Fibre Identification." *Studies in Conservation*. <https://doi.org/10.1080/00393630.2017.1410956>.

Suvanto, Maria. 2005. *Tornio, Tornion kirkko. Alapohjan kunnostustöiden arkeologinen valvonta 1.9.-14.10.2005*. Helsinki: Museovirasto.

Tuovinen, Saara. 2018. "Hailuodon lapset. Lasten materiaallinen kulttuuri kirkkohautojen perusteella." Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto.

Uotila, Kari, ja Heli Lehto. 2016. *Rauma, Vanhankirkonkatu. Historiallisen ajan hautakaivaus 16.5.-25.7.2016*. Kaivauskertomus. Kaarina: Muuritutkimus ky.

Vahtola, Jouko. 1997. "Vaikea vuosisata (1601–1721)." Teoksessa *Keminmaanhistoria*, toimittanut Reija Satokangas, 86–177. Keminmaa.

Virrankoski, Pentti. 1973. *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia III: Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi 1600-luvulla*. Oulu: Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Lapin maakuntaliittojen yhteinen historiatoimikunta.

Väre, Tiina. 2017. *Osteobiography of Vicar Rungius. Analyses of the bones and tissues of the mummy of an early 17th-century Northern Finnish clergyman using radiology and stable isotopes*. Universitas Ouluensis B 150. Oulu, Oulun yliopisto.
<http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526215259.pdf>

Väre Tiina, Juho-Antti Junno, Jaakko Niinimäki, Markku Niskanen, Sirpa Niinimäki, Milton Núñez, Juha Tuukkanen, Annemari Tranberg, Matti Heino, Sanna Lipkin, Saara Tuovinen, Rosa Vilkama, Timo Ylimaunu, ja Titta Kallio-Seppä. 2016. "Computed tomography of mummified human remains in old Finnish churches, a case study: the mummified remains of a 17th-century vicar revisited." *Post-Medieval Archaeology* 50(2): 368–379. doi:10.1080/00794236.2016.1151280

Väre Tiina, Sanna Lipkin, Jenni Suomela, ja Krista Vajanto. 2019. "Nikolaus Rungius: Lifestyle and Status of an Early 17th Century Northern Finnish Vicar." Teoksessa *Historical Burials in Europe: Natural Mummification, Burial Customs, and Ethical Challenges. Special Issue in Historical Archaeology*, toimittaneet Titta Kallio-Seppä, Sanna Lipkin ja Paul R. Mullins, painossa.

Warelius, Antero. 1861. *Saatanto Tuonelaan, eli ilmoitteita miten meikäläiset kuolleen-korjaus-tawat owat muodostuneet*. Turku: Frenckell.

Abstract

Priestly burials under North-Ostrobothnian Finnish church floors – Case studies from the 14th to 18th centuries

Into the early 19th century, members of the highest classes in Finland were customarily buried beneath church floors. Throughout Finland, and particularly in northern Finland, a number of these church burials have preserved in excellent condition, enabling their detailed examination. In this article we concentrate in the burials of priests and their family members from the 14th to 18th centuries. We consider the traditions of priestly burials, especially from the perspective of priests' status, and how this status was also visible in the burials of their family members. The earliest likely priestly burials have been found in Valmarinniemi, Keminmaa. These young adults were buried with vernicle rings depicting the Christ. The most famous Finnish deceased buried under church floors is Vicar Nikolaus Rungius (ca. 1560–1629), whose mummified remains are visible in the old medieval church of Keminmaa. His funerary attire, nutrition and state of health indicate that he lived a sumptuous life that was not hidden during his funeral. Additionally, the children of priests were also buried according to their fathers' status. This is evident based on the burials of Chaplain Frosterus' children under floor of Haukipudas church. In addition to the deceased ones' status, these under-church-floor burials provide an insight into the religious thinking that was applied when the coffins and the deceased themselves were prepared for both their earthly burial, and eventual resurrection.